

PETŐFI MŰVEK KORAI HANGHORDOZÓKON

A bicentenárium alkalmából Petőfi életművével kapcsolatosan igyekszik minden kutató részt találni az eddig feltárt bőséges ismeretanyagon és megadni olyan összefüggéseket, melyek ezideig nem láttak napvilágot.

Petőfi megzenésített műveinek széles irodalma van, főleg a második 100 évben. A „*Petőfi Album 100 ének és dal zongorakísérettel*” című gyűjtemény talán az első, költeményeinek zenei vonatkozásával foglalkozó mű, mely a szabadságharc 50. évfordulójára jelent meg. Majd a centenáriumba, illetve azt követően az 1923-ban Isoz Kálmán összegyűjtött műjegyzéke nyitotta meg a sort. A számtalan tanulmány csaknem kizárólag a kotta kiadásokban fellelhető, esetleg kéziratokban lappangó elemzéseket tartalmazza, és sokan elemezték a népdallá vált Petőfi versek sorsát is. Nem letem azonban olyan tanulmányt, mely legalább vázlatosan kitért volna művei – akár eredeti, akár megzenésített formában – hanglemezen, vagy még inkább gramofonlemezen történt közzétételének ismertetésére, taglalására.

Tekintettel arra, hogy megítélésem szerint az itt rendelkezésre álló kereteket e téma erősen meghaladná, így csak arra vállalkozom, hogy probléma felvetés és érdeklődés felkeltés erejéig megemlékezzem erről a „műfajról” is Petőfi vonatkozásában. Előre bocsátom éppen ezért, hogy kizárólagosságra, nemhogy diszkográfiai szempontból, de még lemez-katalógus szintjén sem törekedtem. Említést sem teszek az LP, CD, vagy DVD korszakban született kiadványokról. Csupán az un. normál, 78 fordulatos lemezek között válogatva – akusztikus és elektromos korszakból – kerestem érdekességeket vagy az előadó, vagy a lemezcímke (label) alapján.

„Csodálatos, hogy a legnagyobb magyar lantos költő, kinek költeményeit szélteben hosszában énekelte a nép, a zenével nagyon gyenge kapcsolatban állott. Aszódon egy ideig tanult zongorázni Koren tanártól, de nem sokra vitte. Soproni katonáskodása alatt (1840) kimaradási engedély nélkül civilruhában ment el meghallgatni az akkor már világhírű Liszt Ferencet, amiért meg is büntették. Ide is inkább a kíváncsiság, mint a klasszikus zene iránti szeretet vonzotta őt. Színészpályáján is azért nem tudott érvényesülni, mert nem volt elég jó hangja.” – kezdte a *Zászlónk* 1923. január 15-i számában a „*Petőfi és a zene*” c. cikket dr. Wagner József. A cikk a Petőfi centenárium alkalmából íródott, s megtudható belőle többek között, hogy a sok íróval, költővel baráti kapcsolatot ápoló költő csupán két zenésszel, Egressy Bénivel és Rózsavölgyi Márkkal ápolt közelebbi ismeretséget.

Ugyanakkor – nyilván népszerűsége miatt is – Petőfit tartották 1923-ban (sokak szerint ma is) a legtöbbször megzenésített magyar költőnek. Színpadi művek születtek elsősorban a *János vitézből* (Kacsóh Pongrác, Sztojanovics Jenő), vagy a *Bolond Istókból* (Szabados Béla). Zerkovitz Béla pedig a „*Falu végén kurta kocsmá*” kedvelt alakjait énekelte meg. Felsorolni sem lehet e keretek között azokat a dalait, melyeket többek között Egressy Béni, Bogár Ignác, Doppler Károly, Feldinger Frigyes, Frank Ignác, Füredi Mihály, Huber Károly, Kálozdy János,

¹ Dr. Bajnai Klára jogász, a magyar hanglemeztörténeti kutatás egyik megalapozója.

Lang Viktor, Lányi Ernő, Ruzitska György, Simonffy Kálmán, Tarnay Alajos, Thern Károly, Hubay Jenő, Kacsoh Pongrácz, Mihalovich Ödön, Kodály Zoltán és még sokan mások zenésítették meg.

Nem elhanyagolható azon művek száma sem, melyek Petőfi alakját kívánták megörökíteni, – sokszor műveinek szövegét, vagy azok 1-2 sorát, versszakát felhasználva – un. melodráma, vagy kórusművek által. Kiemelésre méltóak e körből talán a Kun László – Várady Antal: *Petőfi a Hortobágyon*, Hetényi-Heidlberg Antal-Kerner Jenő – Szepessy László: *Petőfi szobra*, Jókai Mór – Liszt Ferenc: *A holt költő szerelme*, Erdős Mihály – Petőfi: *A szerelmes tenger*, vagy az Erdős Mihály – Petőfi: *Egy gondolat bánt engemet*. Petőfi zenedarabokat írt még Liszt Ferenc (*Petőfi szelleméhez*), vagy Radó Aladár.

PETŐFI A HORTOBÁGYON.

(Váriadi A.)

Zenétjét szerző: Kun László.

Lento. Komoran.

Hegedű.

Cimbalom.

Zongora.

Lento. Komoran.

p

ppp

ppp

p

ppp

Süt a poszta. Szürkül. Őszidő van.
Füjő nehéz köd ül az avaron.

A sáros úton lassú vándor ballag Fátynak köré hulló köd árnya von

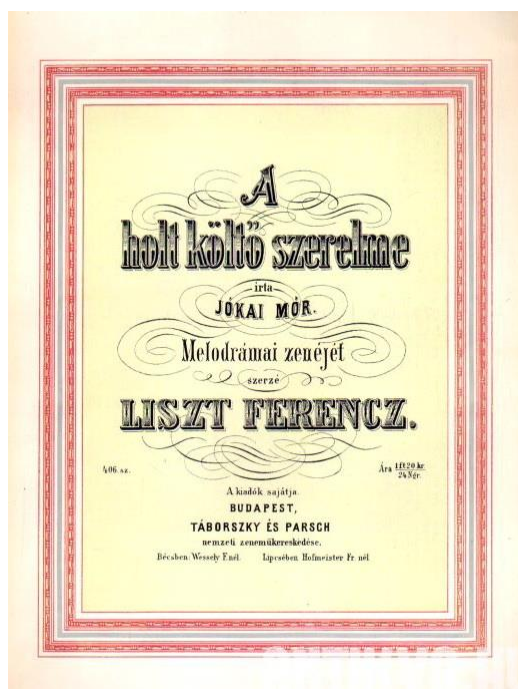
p

ppp

*). ~ ~ ~ Tisztelet.

Itt az a szerző, aki a szerzőségét szerző.

R. & CS 2192.

Az 1898-ban kiadásra került Langer Viktor féle *Petőfi album*ban 100 kompozíció került összegyűjtésre, de ezer körülinek ítélték meg a kéziratban lappangókat. Meg kell említenünk azt a körülményt is, hogy számos külföldi fordítás is ismert megzenésítve, de ezek részletezése túlnőne e tanulmány keretein, csupán egy érdekességet emelnék ki: „*Nachspiel. Gedicht von Alexander Petőfi für eine Singstimme mit Pianofortebegleitung. Componiert von Friedrich Nietzsche. Componiert 1864. in Bonn.*”

A Nietzsche-kompozíció címoldala

A megzenésített művek századeleji hangfelvételeinek száma meg sem közelíti az ezen időszakbeli Petőfi művek kottakiadásainak mennyiségét. De e csekélyebb számú, azért jelentősnek mondható felvétel is sok érdekes megállapításra adhat alkalmat. Feltétlenül szem előtt kell tartanunk a vizsgálódás során, hogy a 20. század elején beindult gramofonlemez gyártás a hirtelen megemelkedett érdeklődés nyomán igyekezett lépést tartani a vásárlóközönség széleskörű igényeinek kielégítésével. Számos műfaj igencsak közkedvelt előadója készített több lemezgyárnál is felvételeket az akkori körülményeket tekintve meglehetősen nagy példányszámban. Az a tény is közzismert, hogy a legnépszerűbb lemezek a magyar nóták / műdalok, a divatos kabaré-, kuplé- és operett-számok voltak a cigány- és katonazenekari felvételekkel versenyben.

Nem lehet véletlen tehát, hogy a Király Színházban 1904. november 18-án óriási sikerrel bemutatott, s ezt követően csaknem 700 (689) előadást ott megélt, s a huszonkilenc vidéki színházban a bemutatót követő pár hónap alatt már játszott János vitéz népszerűsége eladhatóvá tett minden e mű részletét tartalmazó felvételt. Ugyanakkor a népdalként elterjedt megzenésített Petőfi versek – a lemezcímkéken a szerzők nevét fel sem tüntetve – zenekari és szóló ének formájában szintén szép számban előfordulnak. Mivel e korszak alig-alig dicsekedhet prózai felvételekkel, – kivételt képeznek a kabaré számok – így érthető, hogy nagy ritkaság az a néhány vers-lemez, melyeken Petőfi vers hallható. Éppen a kabarészámok iránti igény (a korabeli sok orfeum és revü előadás kapcsán is) lehet a magyarázata annak, hogy e régi hangdokumentumok között Petőfi-paródiák is fellelhetők.

A János vitéz dalai, mint tudjuk nem Petőfi versek, de maga a mű Bakonyi Károly és Heltai Jenő közreműködésével a népszínmű – operett kívánta előírásoknak megfelelően igyekezett az eredeti mű tartalmát követve színpadképessé válni. Ezzel együtt a köztudatba ez a mű is Petőfi adaptációként honosodott meg. Csak megjegyezni kívánom, hogy a szintén nagy sikert elkönyvelhető Gaál Béla rendezte 1938-as játékfilm is csak bizonyos szöveges részeiben követi a Petőfi által írt sorokat. A dalok, amiket érdekes módon csak a férfi szereplők énekelnek (Palló Imre – Kukorica Jancsi és Kiss Ferenc – Bagó; sem az Iluskát megszemélyesítő Dayka Margit,

sem a Simor Erzsébet által megformált francia királylány nem ad elő egyetlen Kacsóh által írt dalt sem), követik az eredeti daljáték betéteit.

Az ősbemutatón a Kukorica Jancsit alakító Fedák Sándor követően a belépőjét (*Én a pásztorok királya*), a furulya nótát (*Én vagyok a bojtár gyerek*), vagy a *Kék tó, tiszta tó* kezdetű tenor, bariton, vagy szoprán énekesek is lemezeire énekeltek. Az akusztikus korszakból feltétlenül említést érdemel a Fedák énekelte, s szintén a bemutatón karmesterként, a lemezen zongorakísérettel szereplő Vincze Zsigmonddal a Favorite-Recordon előadott *Jancsi belépő* (2817-f matr.sz., 1-26545 lemezsz.) és *Furulya nóta* (2820-f matr.sz., 1-26546 lemezsz.). Szintén Favorite kiadvány a Pintér Imre által énekelt két dal és az *Egy rózsaszál szebben mesél* (877-f matr.sz., 1-225515 lemezsz., 880-f matr.sz., 1-25543 lemezsz., és 2312-f matr.sz., 1-25640 lemezsz., 2275-f matr.sz., 1-25648 lemezsz.)

Az *Egy rózsaszál szebben beszél* kezdetű az akkor még szintén Király Színházi tag, Környei Béla több Columbia kiadáson is vagy Rózsa S. Lajos Dacapo-, Szabadi-Recordon örökítette meg. Zenekari kísérettel hallható ugyanez a Victor gyár felvételén Ferenczy Jeanne tolmácsolásában.

Felvétel készült többek között Jászai Mimi előadásában Kende Frigyesné kíséréte mellett az Odeon Record International Talking Machine gyártmányon, melyen *Jancsi belépője* (H 744 E matr.sz., No. 5291 lemezsz.) hallható. Folytatni lehetne a sort a Gramophone Concert Record, az Első Magyar Hanglemezgyár, a Phönix, a Lyrophon, a Pathé, az Olympia, a Baby márkákon megjelent, valamint a további Favorite, Columbia felvételekkel, és külön említést érdemelnének legalább felsorolás szintjén a Sovánka Nándor, a Farkas Pali cigányzenekarai általi szolisták nélkül felvett népszerű betétdalok.

Az elektromos korszakban, tehát 1920-at követő és az LP korszakot megelőző időszakban sem vesztek e dalok népszerűségükből. E korszakban a Parlophon, a Radiola, a Kristály, a His Master's Voice, a Durium Patria, az Odeon, a Sternberg, a Melodia, a Merkur, a Qualiton és M.H.V. labelen ismerünk számos felvételt. A legtöbbször előforduló előadók: Palló Imre, Sebő Miklós, Kovács Dezső, Cselényi József, Tamás Ilonka és Fellegi Teri.

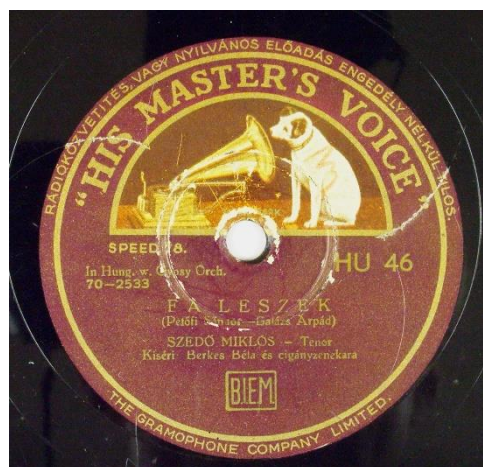

A megzenésített versek végtelen sorából arányaiban kevés a lemezen megörökített előadás. Természetesen vannak a sokak által előadottak, mint a *Fa leszek, ha fának vagy virága*, a *Szeptember végén*, a *Befordultam a konyhára*, a *Falu végén kurta kocsma*.

Sok dalról mivel a korai lemezeken nincsenek a szerzők feltüntetve, csak jegyzék, vagy meghallgatás útján állapítható meg, hogy a szövege valóban Petőfi vers-e. Mind az akusztikus, mind az elektromos korszak így is bővelkedik a választékban. A lebelek hasonlóak az előzőekben felsoroltakkal, az előadók tábora népesebb, kiegészül az operaénekesek sora nóta-, vagy dalénekesekkel. Szemléltetül íme néhány lemezcímke:

A Nagyváradon 1871. június 26-án született Vágó Béla 1903-tól volt a Király Színház tagja. Noha a Magyar Színművészeti Lexikonból megismerhető röviden pályafutása, sokat ma már nem tudunk róla. A ma is szerencsére rendelkezésre álló Favorite-, Baby- és Diadal-Recordon megőrződött azonban hangja. A Diadal 47587 matricaszámú, D 810 lemezszámú lemezen hallhatunk egy Petőfi verset, a *Falu végén kurta kocsma* címűt.

Nehezebben követhető az Ódry Árpád által felfedezett és támogatott Kántor Béla életútja. Tudjuk, hogy soha nem volt színész, ilyen ambíciókat nem is dédelgetett. Kifejezetten magyar költők veresinek népszerűsítésére „szakosodott”, s ezekből szavaló esteket és -délutánokat tartott. 1946-ban amerikai szerződést írt alá, s ezt követően itthon semmit nem lehetett hallani róla. Lexikonokban sem lelhető fel életútjának jellemzői. Az tudható azonban róla, hogy Marnitz Frigyessel jó barátságot ápolt, fiának keresztapja is volt. Nem véletlen tehát, hogy fennmaradt vers-lemezei a Marnitz-féle Mesterhang! és Darling kiadásokon jelentek meg.

Ezek között az A 1202 matricaszámú C 124 lemezszámú Mesterhang! Super lemezen látott napvilágot a *Szülőföldemen*, és a lemez másik oldalán az A 1203 matricaszámon az *Egy gondolat bánt engemet* című Petőfi költemény előadásában.

Katalógusból azonban tudható, hogy a Gramophon Company többek között Solymosi Elek előadásában 1899. júniusában rögzítette a *Nemzeti dal*-t (71120 matr.sz., 2471 lemezsz. és 71128 matr.sz., 2508 lemezsz.), valamint Szirmai Imre tolmácsolásában az *A virágnak megtiltani* (71130 matr.sz., 2512 lemezszám) című vers-lemezt. Ezekre a példányokra ezideig nem sikerült rálelni.

Végül pár szó a korábban már hivatkozott paródiák általam ismert 2 példányáról. Az egyik a Concert Record Gramophon kiadásában 16300 b matr.számon G.C.-71043 lemezszámon jelent meg. A lemez címe: *Petőfi vers paródia*. Előadója Győző Lajos, akkor a Vígszínház tagja. A Magyar Színművészeti Lexikonból tudható, hogy 1898-tól 29 éven át volt a társulat megbecsült tagja az 1871. szeptember 22-én Pesten született és ételmérgezésben 1945. február 8-án elhunyt színész.

A másik lemezen Steinhardt Géza, a felvétel idején a Folies Caprice tagja adja elő parodisztikus formában a *János vitéz Furulya dalát* egy korai Odeon - International Talking Machine 27 cm-es kiadványon. (Hx 1015 matr.sz., No. 35319 lemezszám)

Mindkét felvétel korai, a Győző Lajos felvétel időpontja 1912. február, Steinhardté közelebbről meg nem határozhatóan az 1906-7-es évben keletkezhetett.